

לאסור ולהתיר:

אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע*

שי גורטלר

*גרסא לקריאה מקדימה למפגש בקבוצת הקריאה הקווירית באוניברסיטת בן גוריון 15.5.11

"המרחב החברתי הוא מוצר חברתי" קבע הפילוסוף והסוציולוג אנרי לפבר (Lefebvre) שכן כל חברה מייצרת מרחב שהינו ייחודי ונבדל ממרחבים של חברות אחרות. עיר איננה אוסף אקראי של אנשים ודברים במרחב אלא היא מכוונת בסדר מסוים, גם אם לעיתים נסתר מן העין, הנובע מערכי החברה עצמה (לפבר 2005: 182). אם הסדר שבו מרחב מכוון נובע מערכי החברה אזי לא רק שניתן ללמוד על המרחב מחקירת החברה אלא שמחקירת המרחב ניתן ללמוד על מוסדות החברה. בעבודה זו אבקש לבחון את הפרקטיקות הפוליטיות והמרחביות שנקטו ביחס לאירוע הגאווה הבאר שבעי הראשון ודרך לנסות לעמוד על הזרמים המעצבים את החברה בבאר שבע ובישראל כולה ביחס לקהילה הגאה.

לעבודה זו מאפיינים אשר מייחדים אותה מעבודה אקדמית סטנדרטית: אני שימשתי כרכז אירוע הגאווה ולכן כתיבת העבודה מתבצעת בעיקר על סמך החוויה האישית שלי בעבודה על אירוע הגאווה ועל סמך איסוף איכותני של נתונים כגון ראיונות עם יו"ר סניף באר שבע של אגודת הלהט"ב, יו"ר אגודת הלהט"ב הארצית ומנהלת מוזיאון הנגב לאומנות ולכן היא רגישה להטיות הנובעות מקרבותי לעבודה על האירוע. נקודה נוספת היא העובדה שאירוע הגאווה התרחש פחות משלושה חודשים קודם לכתיבת העבודה ולכן עוד מוקדם להעריך את השפעתו לטווח הארוך. עם זאת אני סבור כי שתי נקודות אלו הינן יתרונות ולא חסרונות- עבודתי כרכז אירוע הגאווה אפשרה לי להיחשף להחלטות רגישות שהתקבלו סביב האירוע ולכן מאפשרת לי לנתח את אותן החלטות מזווית קרובה. העובדה שהניתוח מתבצע רק על סמך אירוע גאווה אחד היא יתרון כיוון שסביר מאוד להניח שאירוע הגאווה הבא שיתרחש בבאר שבע, אם יתרחש, לא יעבור את אותן הטלטלות שאירוע גאווה נחשוני עובר ולכן הצמתים הרגישים בו יהיו חשופים פחות.

אירוע גאווה אינו מופע מרחבי מן השורה שכן הוא קורם עור וגידים אך לרגע ומיד, לפחות במהותו הפיזית, נעלם. בכל זאת, משהו במרחב משתנה לפני הופעתו ואחרי לכתו: דגלי גאווה שנתלו לא במהרה יורדו ודלתות ארון שנפתחו, שוב לא יסגרו. נקודה זו היא אולי לב לבו של אירוע הגאווה כמופע שמסמן אידיאולוגיה מרחבית: הקריאה ליציאה מהארון וההתנגדות לכל צורות ההומופוביה- הן המאורגנת והן הסמויה. לפבר טוען כי "מה שאנו מכנים 'אידיאולוגיה' אינו נעשה מוצק אלא בבואו להתערב במרחב החברתי, בייצורו, כדי לרקום בו עור וגידים" (שם: 192). ברוח זו ניתן לבחון את אירוע הגאווה כמעין התממשות, גם אם ארעית, של הקריאה לצאת מהארון ושל הקריאה להלחם בהומופוביה באשר היא. "מה הייתה הכנסייה ללא הכנסיות?" שואל לפבר (שם: שם) ובעקבותיו אצעד גם אני בשאלה כיצד יכולה הייתה

אידיאולוגיית היציאה מהארון וההתנגדות להומופוביה להתממש אלא באמצעות מופע מרחבי שיביא לביטוי מעשי של הקריאה לצאת אל הרחוב ולתבוע את זכויות הקהילה בו?

מאז התגבשותם בתחילת שנות ה-70, היו אירועי הגאווה בעולם חזית המאבק בפוליטיקה הלהט"בית.¹ עצם היציאה אל הרחוב הייתה הצהרה פוליטית רחבת משמעות הן בקריאה לדבר בגלוי על נטיות מיניות וזהויות מגדריות שמסרבות להישמע לנורמות החברתיות והן בקריאת התגר על הסדר החברתי המדכא. הכלי שבאמצעותו הושגה מטרה זו היה הנראות- יציאה אל המרחב הציבורי בצורה גלויה אשר נועדה הן להפריך את הדימוי הציבורי אודות להט"בים כשוכני צללים מסוכנים והן להבהיר כי הזהות הלהט"בית אינה דבר מה שיש להסתירו.

אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע עמד אף הוא בסימן הנראות. אחד הפליירים הראשונים שהופקו על ידי הצוות שהתמנה לייצר הסברה מקדימה בבאר שבע לקראת האירוע נכתב תחת הכותרת "אנחנו רוצות שיראו אותנו" דימוי שליווה את אירוע הגאווה של באר שבע לכל אורכו. בדוכן שהקים צוות ההסברה המקדימה בהופעה של יהודית רביץ, ילידת באר שבע, כשבוע לאחר יציאתה מהארון נכתב "אם יהודית מוכנה גם באר שבע מוכנה" ובמכתב שהופץ על ידי אחד מפעילי סניף באר שבע של האגודה נכתב כי עד לאירוע הגאווה "היינו קהילה בארון, בלתי נראים, נצמדנו לצללים".² אירוע הגאווה הבאר שבעי הפך את קהילת הלהט"ב לנראית במרחב פריפריאלי אשר דימויו נתפס כסותר את קיומה שלה. על אף הצבתה של הנראות כמטרה עיקרית בפוליטיקה הלהט"בית על שום היתרונות הנשקפים ממנה אירוע הגאווה בבאר שבע היווה תזכורת לכך שהנראות היא דו-כיוונית וכי לעיתים השחרור אינו אלא הגברת הפיקוח. מחד איפשרה הנראות לקהילה לתבוע את מיקומה ברחוב ובשיח הציבוריים וכך לקדם את האינטרסים שלה, אך מאידך איפשרה הנראות לנורמות החברתיות ולמוסדות העירוניים לפקח על קהילת הלהט"ב.

הנראות, כאמור, נועדה בין היתר להפריך את מיתוס היותו של האדם הלהט"בי סוטה, חולה, מסוכן וכו' על ידי הצבתו באור השמש. בבאר שבע, אירוע הגאווה שימש גם כן להפרכת מיתוסים דומים אך יתכן שהמיתוס העיקרי שהופרך בו עסק דווקא בבאר שבע עצמה. כבירת הנגב הצחיח משמשת באר שבע כסמל

¹ בשנים הראשונות שלאחר אירועי סטנוול נודעה פוליטיקה זו בעיקר כפוליטיקה הומו-לסבית, כיוון שהמרכיבים הטרונוג'נדריים והביסקסואליים בה לא נתפסו כמי שזכאים לייצוג בשמה. אני בוחר לעשות שימוש בראשי התיבות להט"ב אשר אינם כוללים את האות ק' המסמלת קוויריות וקווירים כיוון שמבחינתי ההגדרה "קוויר" לא נועדה לקדם פוליטיקה של זהות נפרדת אלא לפרק הגדרות של זהות ולכן הופעתה ביחד עם שאר זהויות הלהט"ב נתפסת בעיני כדבר והיפוכו.
² מתוך אתר סניף באר שבע (אוחזר ב-25.3.11):

http://sites.google.com/site/agudabeersheva/what_will_be/announcements-full/mhsbwtlyrwhgwwhbbrsb2010

לפריפריה של מדינת ישראל ודימויה הוא דימוי של עיר עולים שוממת ונחשלת בעלת שכונות עוני מפורסמות. למרות שהקשר בין הדימוי הנ"ל של באר שבע ובין המציאות רופף, עדיין סבורים רבים כי אין בה קהילה גאה משמעותית שכן גם לקהילת הלהט"ב יש דימוי ציבורי משלה ולפיו הקהילה כולה מתרכזת בתל-אביב. אירוע הגאווה של באר שבע נועד, כמו כל אירוע גאווה, לקדם את פתרון הבעיות שהאוכלוסייה הלהט"בית חווה-הומופוביה, היעדר זכויות והדרה מהמרחב הציבורי ויחד עם זאת נועד האירוע להפריך את הדימויים השגויים אודות הפריפריה ואודות הקהילה הגאה גם יחד.

אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע: רקע ומטרות

המוסד שארגן את האירוע הוא סניף באר שבע של אגודת הלהט"ב, אשר האירוע נועד גם לציין עשור להיווסדו. אמנם עוד משנות ה-60 פועל בבאר שבע גן המשמש אתר קרוזינג-אתר בו גברים פוגשים גברים אחרים למטרות קיום יחסי מין, אך פעילות להט"בית פתוחה וגלויה קיימת בעיר רק החל משנות ה-90. ב-1995 יזמו פעילים גאים בעיר את הקמתו של תא סגור³ (סטודנטים גאים ולסביות) באוניברסיטת בן גוריון ולאחר 5 שנים חברי הקבוצה הקימו את סניף באר שבע של האגודה (Walzer 2000: 51). לאורך העשור הראשון לפעילותו הפנה הסניף את עיקר מרצו אל תוך הקהילה פנימה במתן עזרה ללהט"בים בהתמודדות עם נטייתם המינית ועם זהותם המגדרית וכמעט ולא יזם פעילות ציבורית או פוליטית בעיר.³ האירוע הציבורי המשמעותי הראשון התרחש ב-2.8.09, יום לאחר הרצח בבר-נוער. הרצח שהתרחש בסניף תל אביב של "האגודה", הוביל לכך שלראשונה בהיסטוריה של באר שבע צעד בה מצעד גאווה בהשתתפות של כ-400 אנשים נושאי דגלי גאווה ופרחים תחת הכותרת "צעדת אבל והזדהות".

עוד לפני הרצח בבר נוער היה ניסיון של פעילים מקומיים לקיים אירוע גאווה בבאר שבע ביוני 2009, אך ניסיון זה כשל. צעדת האבל וההזדהות היוותה עליית מדרגה בפוליטיקה הלהט"בית בבאר שבע כיוון שלראשונה ראו פעילי הסניף כי ביכולתם לארגן אירוע ציבורי מכובד בעיר. לאחר צעדת האבל וההזדהות הוחלט לקיים מפגש פעילים וזאת כדי לנסות פעם נוספת לקיים אירוע גאווה ציבורי בבאר שבע במטרה לקדם את מצב קהילת הלהט"ב בעיר. אמנם מטרותיו של הזרם המרכזי בפוליטיקה הלהט"בית הן להלחם בהומופוביה ולקדם את שוויון הזכויות של הקהילה אך בפועל מטרות אלו הינן קשות להשגה באירוע יחיד ולכן המטרות באירוע זה היו קצרות מועד: להוציא את סניף באר שבע של אגודת הלהט"ב מהארון, לשלב את

³ האירוע שנחשב לגולת הכותרת של הניראות הלהט"בית בבאר שבע הייתה מהלך יחצ"ני לטובת הליין המקומי של מסיבות הקהילה בשנת 2003, הכללה נסיעה של משאית ברחובות באר שבע ועליה מלכות דראג.

קהילת הלהט"ב במרחב הציבורי ולהפוך אותה לנראית. ההגיון שהנחה קביעה זו היה שעצם יציאתו של סניף באר שבע מהארון היא אבן דרך במלחמה בהומופוביה ובקידום שוויון הזכויות שכן קיומו של אירוע ציבורי מראה שיש לקהילת הלהט"ב המקומית כוח להלחם בהומופוביה ושהיא זוכה לתמיכה עירונית.

במשך העשור שחלף מאז הקמתו של סניף באר שבע היו ניסיונות רבים לקדם את המאבק בהומופוביה ואת שוויון הזכויות בדרכים אלטרנטיביות ושקטות יותר: היו ניסיונות להשתלב במערכת החינוך בעיר באמצעות שיעורי הסברה וכמו כן נערכו ניסיונות לקדם את האינטרסים של הסניף באמצעות פגישות שונות עם בעלי תפקידים בעיריית באר שבע. בפועל, ניסיונות אלו לא צלחו: בשלוש השנים שקדמו לאירוע כמעט ולא התקיימו הרצאות במערכת החינוך בעיר. במקרה אחד אף בוטלה הרצאה בעקבות פניה של הורה בבית הספר אשר הביע את התנגדותו לחשיפה של תלמידי תיכון לתכנים מסוג זה, ביטול שנוטר ללא תגובה מצד הסניף. גם מצבו הכלכלי של הסניף הלך והדרדר והסניף צבר חובות לעיריית באר שבע אשר איימו על קיומו ולכן, בעקבות כשלון שיטת המגעים הדיסקרטיים, הגיעה תורה של אסטרטגיה גלויה יותר.

לאחר שהוחלט לקיים אירוע גאווה ציבורי ראשון בבאר שבע נקבעו מספר ישיבות על מנת לקבוע את מטרותיו ואופיו של אירוע הגאווה. בהצבעה שהתקיימה בישיבה בתחילת דצמבר 2009, חצי שנה לפני מועדו המתוכנן של האירוע, נקבע כי השאיפה היא לקיים את האירוע תחת כיפת השמים, בהשתתפות אמנים מקומיים, אמנים מקהילת הלהט"ב, אישי ציבור מהקהילה ואישי ציבור מקומיים. בישיבה זו הוחלט גם לקיים כנס באוניברסיטה.⁴ הדבר המרכזי שנעשה בישיבה זו היה הצבעה לקביעת מטרות אירוע הגאווה והמטרות שבסופו של דבר נבחרו היו המטרות הבאות:

1. **מיסוד מערכת של שיתוף פעולה קבוע עם עיריית באר שבע**
2. **ליכוד חברי וחברות הקהילה סביב עשייה משותפת**
3. **יצירת אווירה מקבלת וקידום מודעות בקרב הציבור המקומי לקהילת הלהט"ב**

המטרה הראשית אשר נקבעה עבור אירוע הגאווה היא כאמור יצירת בסיס לשיתוף פעולה קבוע עם העירייה ומהר מאוד הפכה מטרה זו לאסטרטגיית הפעולה העיקרית של העבודה על אירוע הגאווה. בחירת מטרה זו למטרה העליונה של אירוע הגאווה דורשת התייחסות מיוחדת כיוון שלרוב, שיתוף פעולה עם עירייה הוא כלי ולא מטרה בפני עצמה. המשתתפים בהצבעה על מטרותיו של אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע קבעו כי

⁴ בסופו של דבר אכן התקיים כנס באוניברסיטת בן גוריון: ב-25.5.10 התארח באוניברסיטה כנס "סקס אחר" לתיאוריה קווירית ולימודים להט"ב בייים בשיתוף התוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטה. הכנס, שמתקיים באוניברסיטת תל אביב מאז שנת 2001 יצא לראשונה מגבולות תל אביב והתקיים במשותף עם אוניברסיטה אחרת.

המגעים עם העירייה לא יתקיימו רק כדי לגייס את התמיכה הכלכלית אשר נדרשת עבור קיום אירוע מסוג זה, אלא כדי לקבל הכרה סמלית מצד עיריית באר שבע.

המסר של אירוע הגאווה היה אותו המסר איתו נערכה הפניה לעיריית באר שבע: האירוע נועד לקחת חלק בתהליך ה"מיתוג מחדש" של העיר באר שבע ולמצב אותה כעיר פתוחה/סובלנית/ליברלית/מכירה בשונה/מקבלת את האחר וכו'. אירוע הגאווה מוצב לא כאירוע שנועד לשנות את אופי העיר אלא כאירוע שנועד לגלות את פניה האמיתיות של באר שבע כעיר סובלנית ומקבלת וזאת למרות שמצב הדברים בבאר שבע אינו עולה תמיד בקנה אחד עם קביעות אלה. דברים דומים נאמרו גם במהלך האירוע עצמו- הן לאמצעי התקשורת שסיקרו את האירוע והן בנאומים שנישאו מעל בימת האירוע.

פוליטיקה להט"ב בישראל

על מנת להכניס את הניתוח של אירוע הגאווה הראשון של באר שבע להקשר, אבקש לתאר ראשית את הפוליטיקה הלהט"בית הישראלית. מודל הפוליטיקה הלהט"בית הישראלי נשען על זה האמריקאי, אשר הרגע המכונן בתולדותיו הוא התקוממות סטנוול. הנרטיב הרווח המתאר את התקוממות הוא שהמאורע המקרי שהצית אותה היה מותה של השחקנית ג'ודי גארלנד והלווייתה שהתקיימה באותו שבוע. ב-28.6.1969 הגיע כוח משטרה להטריד את יושביו של הפאב "סטנוול" בגריניץ' ווילג' בניו יורק. האלימות שהופעלה כלפי יושבי המקום, שכללו בעיקר נשים טרנסג'נדריות ונערים חסרי בית, גרמה להתפרצות של אלימות כלפי המשטרה כמחאה על ההטרדות מהן סבלה הקהילה באותן שנים שכללו מעצרים תכופים, הוצאה כפויה מהארון, אלימות ועוד. הקהל אשר החל להתאסף מחוץ לפאב צפה בשוטר מכה אישה לסבית והחל להתקיף את השוטרים. במהלך המהומות ננעלו השוטרים בתוך הבאר ואבנים נזרקו על התגבורת המשטרתית במה שהפך לאירוע המכונן של הפוליטיקה הלהט"בית (D'Emilio 1992).

כשנה לאחר התקוממות "סטנוול" התקיים מצעד הגאווה הראשון בניו יורק והחלה פריחה של ארגונים הומו-לסביים בארצות הברית ובשנים הבאות החלו להתקיים אירועי גאווה ברוב הערים המרכזיות בארצות הברית. הכותרת שניתנה למצעדי הגאווה הראשונים הייתה "Gay liberation day" ומטרתם של המצעדים הייתה למקם את הזהות הלהט"בית במרחב הציבורי כמי שראויה ליחס שונה מהחברה ומהממסד ולעודד את היציאה מהארון. יציאה זו, כלומר, שיתוף הסביבה בנטייה המינית או בזהות המגדרית, נהפכה לבסיס הפוליטיקה הלהט"בית וסביבה התארגנה אסטרטגיית הפעולה הלהט"בית מאז ימי

סטונוול ועד ימינו. בניתוחו את הפוליטיקה הגאה בשנותיה הראשונות מתאר ג'ון ד'אמיליו (D'Emilio) את היציאה מהארון כך: "היציאה מהארון שימשה גם כמטרה וגם כאסטרטגיה. היציאה מהארון הפכה לצעד פוליטי מעיקרו, שאדם יכול לנקוט בו. היא הבטיחה שיפור מידי באיכות החיים, צעד ענקי קדימה בהשלת השנאה העצמית והדיכוי המופנם שכפתה חברה הומופובית" (ד'אמיליו 2003: 206). אירועי הגאווה נועדו לפיכך לאפשר ללהט"בים להיות מי שהם לא רק בגנים חשוכים ובחדר המיטות שלהם אלא גם במרחב הציבורי.

בישראל הפוליטיקה הלהט"בית נעה בקצב שונה - רק 6 שנים אחרי סטונוול החלה להתגבש ההתארגנות הלהט"בית המשמעותית הראשונה בישראל. אגודת הלהט"ב (אגודת הלסביות, הומואים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים בישראל) הוקמה בשנת 1975 ובשל העובדה שרשם העמותות סירב לרשום את המילים "הומואים ולסביות"⁵ היא נרשמה תחת השם "האגודה לשמירת זכויות הפרט" ולכן זהו שמה הרשמי עד ימינו. האגודה הוקמה על ידי 12 גברים ואישה אחת ובישיבה הראשונה שלה נקבעו לה המטרות הבאות:⁶

- א. עידוד לאנשים שנתקלים בקשיי הסתגלות לחיים החדשים אותם גילו.
- ב. עזרה לגייס [הכוונה להומואים ולסביות- ש.ג.] שהופרעו ע"י משרד ממלכתי, או ארגון כלשהו אחר ללא אשמתם, ושלהם נראה הדבר כהתנכלות וניסיון לפגוע בהם.
- ג. הסבר והדרכה בריאותית למחלות מין. הכוונה וטיפול נכון ע"י רופאים מוסמכים.
- ד. הסברה נכונה להומוסקסואלים והטרנסקסואלים על חיינו, שתינתן ע"י הארגון הרשמי שקם.
- ה. חיי חברה ותרבות לחברת הגייס בא"י.
- ו. יצירת קשר עם ארגונים דומים בעולם הגדול.

מטרות אלו והעובדה שאין בהן רמז למאבק ציבורי כלשהו שצריך להתנהל במדינת ישראל מדגימות כי בראשית ימיה שאפה האגודה לדאוג ראשית כל לרווחת ההומואים והלסביות החיים במדינת ישראל. כך לדוגמה במטרה היחידה שיש בה רמז לשינוי חברתי שצריך להתרחש - "עזרה לגייס שהופרעו ע"י משרד ממלכתי", הפניה למשרד זה צריכה להתבצע רק כדי לסייע להומו או לסבית שהוטרדו, ולא כדי לשנות את המצב הקיים במדינה. "האגודה" אם כן, ראתה את עצמה בתחילת ימיה כמי שמטרתה העיקרית הייתה

⁵ בימי הקמת האגודה לא נחשבו הזהויות הטרנסג'נדרית והביסקסואלית לזהויות שעומדות בפני עצמן אלא נכללו בתוך הזהות ה"הומו-לסבית".

⁶ מתוך העלון הראשון של האגודה שיצא באוגוסט '75 <http://www.glb.org.il/he/history/articles.php?articleID=905> (אוחזר ב-25.3.11).

לספק מענה להומואים ולסביות שנתקלו בקשיים פנימיים או חיצוניים בעקבות נטייתם המינית ולא לשנות את הספירה הציבורית בישראל.

למרות נטייתה זו של "האגודה" להסתכלות פנימית אל תוך הקהילה ולא חיצונית אל החברה הישראלית, בכל זאת התרחשה עשייה ציבורית הומו-לסבית בתקופה המדוברת. כבר שנה לפני הקמת האגודה ארגן סיוון מלכיאוור, מפעיליה הבולטים של "האגודה" בראשיתה, הפגנה בכיכר מלכי ישראל שזכתה לכינוי "מצעד המסכות". בהפגנה, שנערכה בשנת 1974, השתתפו כ-20 אנשים אשר החזיקו שלטים למען שינוי היחס הציבורי להומואים ולסביות. משתתפי ההפגנה עטו מסכות כדי להסתיר את זהותם אך מלכיאוור התראיין לכתבת טלוויזיה שסיקרה את ההפגנה בפנים חשופות. חמש שנים לאחר מכן, בשנת 1979, פעיל אחר של האגודה בשם יונתן דנילוביץ', אירח כנס של הומואים ולסביות יהודים מארה"ב שבמסגרתו נערכה הפגנה נוספת בכיכר מלכי ישראל- הפעם בפנים חשופות. אירועים אלו קיבלו הד תקשורתי נרחב וההיסטוריוגרפיה הלהט"בית מייחדת להם מקום של כבוד, אך בפועל היו אלו מקרים חריגים שנבעו בעיקר ממוטיבציה של פעילים ספציפיים. רוב מרצה של האגודה בשנים אלו הושקע בתוך הקהילה ולא דווקא במרחב הציבורי, כך שלאורך שנות ה-80 יזמה "האגודה" אירועים ציבוריים מעטים.

קפיצת המדרגה המשמעותית של קהילת הלהט"ב הישראלית התרחשה לא במרחב הציבורי האזרחי, אלא דווקא בתוך מוסדות המדינה: ב-22.3.1988, בתיקון לחוק העונשין שכלל ניסוח מחודש למרבית עבירות המין הושמט על ידי מגישת ההצעה, חברת הכנסת שולמית אלוני, הסעיף שאסר על יחסים הומוסקסואלים בהסכמה, בשנת '89 הגיש יונתן דנילוביץ' תביעה נגד חברת אל-על במטרה לאפשר לבן זוגו לזכות באותם הטבות שזוכים בני זוג הטרוסקסואלים, בשנת 1992 קיבלה הכנסת את התיקון לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה ובשנת 1993 בוטלו הפקודות המפלות בצבא.

אירועי הגאווה הציבוריים החלו להתקיים רק לאחר השינויים בתוך המוסדות העיקריים של המדינה- הכנסת, בתי המשפט ומשרד הבטחון. רק לאחר שהקהילה הגאה בישראל צברה את ההצלחות הראשונות שלה, היא יצאה אל הרחוב.

אירוע הגאווה הציבורי הראשון בישראל התקיים בחודש יוני בשנת 1993 ביוזמת פעילים ופעילות מהאגודה וכלל הופעות ונאומים בגינת שינקין בתל אביב בהשתתפות קהל של כ-100 בני אדם. באותו חודש התקיים גם מעין מסע מכוניות ברחוב דיזנגוף שכונה "מתגלגאים". אירועי גאווה אלו היו האירועים הראשונים שבהם החלה הקהילה הגאה בישראל להיחפך לנראית גם ברחוב. בשנים הבאות התקיימו אירועי

גאווה נייחים נוספים בגינת שינקין וברחבת הסינמטק. אחד מהם- הגייסטרונומי, מעין שילוב של אירוע גאווה ופסטיבל אוכל, משך אליו כ-5000 משתתפים. בנוסף לכך המשיכו להתקיים מעין מצעדי גאווה על מכוניות ואופנועים. קפיצת מדרגה בפוליטיקה הלהט"בית הישראלית התרחשה ב-1998 אשר במהלכה זכתה דנה אינטרנשיונל באירוויזיון ושבועיים לאחר מכן התרחש מעין "סטנוול" מקומי: בחודש מאי '98 נערך אירוע התרמה לוועד למלחמה באידס בשם "וויגסטוק" וכאשר ביקשה המשטרה לסגור את האירוע מוקדם מאשר תואם עם המארגנים החלו המשתתפים לחסום את הכביש הסמוך ולהתעמת עם המשטרה אשר פינתה את המשתתפים כאשר השוטרים עוטים כפפות גומי. לאחר פיזור המשתתפים יצאה צעדת מחאה מגן העצמאות לכיכר רבין. כמה שבועות לאחר מכן התקיים במסלול ההפוך מצעד הגאווה הראשון בישראל.

במקביל להתרחשויות בזירה הציבורית, גם בתוך מוסדות המדינה המשיכו להתרחש אירועים שקידמו את זכויותיהם של להט"בים: ב-1996 בוטלה האפליה בטיפולי פוריות בעקבות בג"ץ שהגישה טל ירוס-חקק ואדיר שטיינר קיבל הכרה ממשרד הבטחון כאלמן צה"ל לצורך זכויות הנצחה. ב-1998 עדכנה הכנסת את החוק למניעת הטרדה מינית כך שיכלול גם "התייחסות מבזה או משפילה למינו של אדם" ומיכל עדן, אישה לסבית מחוץ לארון, נבחרה למועצת עיריית תל-אביב. בשנת 2000 הושווה גיל ההסכמה לקיום יחסי מין הומוסקסואלים לזה של הטרסקסואלים ובשנת 2001 התמנה עוזי אבן לחבר הכנסת הראשון מחוץ לארון ובית המשפט הכיר בהסכם לחיים משותפים של זוג לסביות. במקביל למתרחש בזירה המוסדית, גם בזירה התרבותית החלה קהילת הלהט"ב לזכות בניראות הולכת וגוברת עם עלייתה לשידור של הסדרה "פלורנטיין", יציאה של זמרים וזמרות מהארון ועוד.

הקהילה הגאה בישראל התקדמה בצורה משמעותית בעשורים האחרונים במישורים רבים והצליחה לפרוץ לתחומים רבים מהם הודרה קודם לכן. עם זאת, להישגי הקהילה סומנו גבולות ברורים ונוצרו הבחנות בין אתרים בהם פעלה הפוליטיקה הלהט"בית והגיעה להישגים משמעותיים, כמו בית המשפט העליון או מרקע הטלוויזיה, לבין אתרים בהם התקשתה הפוליטיקה הלהט"בית לחולל שינוי, כמו לדוגמא מניעת התעמרות בירוקרטית בקהילה או העדר חקיקה שוויונית בישראל. ההגבלות על הפוליטיקה הלהט"בית לא היו רק בסוגי המוסד אלא גם בטיב המרחב: במשך שנים רבות התרחש המאבק הלהט"בי אך ורק בתוך תחום העיר תל אביב, אשר הפכה לאבן שואבת עבור צעירים להט"בים מכל רחבי ישראל. סימונה של תל אביב כמרכז הקהילה בישראל יצר מצב בו היא העיר הלגיטימית היחידה לפוליטיקה הלהט"בית בישראל בעוד שכל ניסיון לייצר אירועי גאווה בעיר אחרת אוטומטית נתקל בקריאה: "לכו לתל אביב".

מרחב אסור, מרחב מותר: פרקטיקה של מיקום גאווה

המרחב שבו מתקיימים אירועי גאווה הוא, כמעט בכולו, מרחב עירוני. ג'ון ד'אמיליו (D'Emilio) טוען שישנן סיבות היסטוריות לעובדה שהפוליטיקה הלהט"בית התפתחה דווקא בערים גדולות ומרכזיות. ד'אמיליו טוען כי התגבשותה של הזהות ההומוסקסואלית אירעה במאה ה-19 כתוצר לוואי של עליית הקפיטליזם שכן שיטה כלכלית זו נתנה לבני האדם את החופש לחפש עבודה בעצמם: הבעלות של אנשים על כושר העבודה שלהם אפשרה להם למכור אותו למי שרצו. שינוי נוסף שהביא עימו הקפיטליזם היה השחרור היחסי מבעלות על כל רכוש מלבד אותו כושר העבודה. ד'אמיליו טוען כי המעבר לכלכלת שכר הוא שאפשר לזהות ההומוסקסואלית להתגבש (D'Emilio 1993).

עד לעליית הקפיטליזם, היו החיים בצפון אמריקה מאורגנים בתוך משקי בית אוטרקיים, עצמאיים ופטריארכים אשר בהם המשפחה הייתה יחידת ייצור עצמי אשר הישרדותו של כל פרט בה הייתה תלויה בשאר המשפחה. במאה ה-19 מבנה הכלכלה השתנה ובעקבות כך גם משקי הבית החלו לעבור שינויים. עבודה שכירה נעשתה יותר ויותר נפוצה והמשפחה איבדה את מעמדה כיחידה עצמאית של ייצור. במקביל החל תהליך של עיור כתוצאה מהדרישה לידיים עובדות בערים (שם: 469). שינוי נוסף שהתרחש במקביל, הינו בתחום הילודה - עד עליית הקפיטליזם נדרשו ידיים עובדות רבות בכל משק בית על מנת להצליח לקיימו. התלות הזו בכוח עבודה רתמה את המין לרבייה והובילה להקפדה יתרה על ערכי הנישואין. כדי שאדם יוכל לשרוד היה עליו להעמיד צאצאים רבים בכדי שיעזרו לו בעבודות השדה והבית ולכן היה עליו להתחתן במהרה כדי להתחיל במלאכה. כתוצאה מכך, במאה ה-17, שעור הילודה עמד על 7 ילדים למשפחה בעוד שבשנות ה-70 של המאה ה-20 צנח שעור זה ל-2. ד'אמיליו טוען כי המעבר לכלכלת שכר והשינוי באמצעי הייצור שיחררו את המיניות מהצורך להתרבות. כך למעשה יצר הקפיטליזם תנאים שאפשרו לגברים ונשים לארגן את חייהם האישיים סביב משיכתם המינית כלפי בני מינם והעיור אפשר את היווצרותן של קהילות הומו-לסביות בערים הגדולות (שם: 470). באזורים הכפריים של ארה"ב אמנם התקיימו פרקטיקות מיניות הומוסקסואליות אך אלו לא לוו באותה תודעה של זהות מינית הומוסקסואלית כמו בערים הגדולות (שם: 471).

המרחב הכפרי בארה"ב התעצב, לפי ד'אמיליו, כמרחב שממנו על כל מי שאינו הטרוסקסואל להגר. נוצרו קהילות ברורות בתוך הערים הגדולות ביותר, קהילות שהלכו וגדלו בעקבות זרם הגירה קבוע מאזורי הספּר. הערים הגדולות הפכו, לפיכך, למקום מותר עבור קהילת הלהט"ב והספּר התעצב כמקום אסור, מקום

בו פרקטיקות מיניות בין בני אותו מגדר יכולות להתקיים בהיחבא אך הזהות הלהט"בית כזהות שיש לה נוכחות במרחב הציבורי, אינה יכולה להתקיים.

באופן שהולם את תיאורו ההיסטורי של ד'אמיליו, גם בישראל התבססה תל אביב כמרכז של קהילת הלהט"ב. לעומת העיר הגדולה, המאבק למען סימונה של הפריפריה הישראלית כמרחב מותר עבור קהילת הלהט"ב החל רק בסוף שנות ה-90 עם הקמתם של מוסדות גאים בירושלים (1997) חיפה (1999) באר שבע (2000) קריית שמונה (2001) ואילת (2001). מתחילת העשור הנוכחי החלו להתקיים מצעדי גאווה בירושלים, חיפה ואילת המסמנים גם את הפריפריה כמקום שהזהות הלהט"בית נאבקה על זכויותיה בו. הדימוי של החיים הלהט"ביים בפריפריה של מדינת ישראל הוא דימוי של חיים בסביבה של חוסר פתיחות, שמרנות, דעות קדומות ופחד מהשונה. המרחב הפריפריאלי בישראל נתפס כמקום שבו גילויי חיבה ציבוריים בין בני אותו מגדר עלולים להביא לאלימות (אבני 2009).

לעומת תחושות אלו שעולות בקרב להט"בים בפריפריה, תל אביב נחשבת למרחב בטוח עבור להט"בים. איתי מנור (2007) וחוץ משגב (2008) בחנו את היחס של הומואים ולסביות המתגוררים בתל אביב אל העיר, שניהם ערכו ראיונות עם הומואים ולסביות המתגוררים בעיר ובאמצעותם שרטטו את תפיסת המרוויינים לגביה. במסגרת הראיונות שערך מנור עלו הציטוטים הבאים: "גדלתי בישוב קטן ומנותק, לא היו לי שם כמעט חברים. תל-אביב בשבילי הייתה חלום. היה נראה לי שכאן אתה יכול להיות מה שאתה רוצה. בתור ילדה 'שונה' זה היה החלום שלי" (עדי, 13.5.06). "בתל-אביב יש לי חופש מההורים והמשפחה, מעול מסוים, זאת עיר מקלט עבורי" (רועי, 20.3.06). "אני מרגיש שיש לי כוח. סוף סוף יש מקום שבו אני יכול להפגין את האהבה שלי" (תמיר, 3.3.06). מרווייניו של מנור אף שירטטו מפות מנטאליות אשר מדגימות כי מרחב המחיה שלהם הוא במרכז תל אביב וכי אזור זה הוא שונה מהותית מאזורים אחרים בארץ ואף מאזורים אחרים בתל אביב עצמה מבחינת הרגשת הבטחון של החיים כלהט"ב (מנור 2007).

בראיונות שקיים משגב עולה תחושה דומה: "כשיש מסביבי הרבה הומואים אני מרגיש כמו בבית, אף אחד לא מעיר לי על צורת הלבוש שלי, אני יכול להתלבש איך שמתחשק לי ולא כמו בפריפריה שם זה מתפרש אחרת" (חיים, 10.11.04), "בפרובינציה כמו בת ים אתה מרגיש מאוד יוצא דופן, אם זה בלבוש, במעשיך, בדרך החיים ואפילו שיש זוגות חד מיניים בפריפריה קשה יותר לחיות שם ואני לא יודעת אם הייתי רוצה לגור שם" (ויוי, 12.1.05), "גרנו במרכז תל אביב באזור שאפשר בו להחזיק ידיים וזה היה נורא חשוב לי, אני מעדיף כזה אזור כי זה חלק מלהרגיש בנוח ובבטחון. לפני כמה שבועות הלכתי למשל עם בחור ברחוב יפת והלכנו

מחובקים והיו שם כמה בחורים צעירים בפיצוציה ושנינו הרגשנו מאד לא נעים והפסקנו אינסטינקטיבית להתחבק ויש אזורים בתל אביב שזה לא קורה, מקום שאני רוצה לגור בו זה מקום שאני יכול להחזיק ידיים ברחוב" (עופר, 13.01.05, מצוטט בתוך משגב 2008).

מניתוחם של מנור ומשגב את הראיונות שקיימו עולה בברור התפיסה של מרכז תל אביב כמקום שונה מהותית מאזורים אחרים בעיר. גם בתל אביב אם כן, יש אזורים בהם קל יותר לזהות הלהט"בית להביא עצמה לידי ביטוי ואזורים שבהם זהות זו נאלצת להחביא עצמה, מרחבים אלו אכנה "מרחבים מותרים" ו"מרחבים אסורים" בהתאמה. הנוחות שמאפשרת תל אביב ומרכזה הובילה בשלב מסוים אף למחשבה על הקמת "רובע ורוד" שיהווה מעין מרכז בילוי ומגורים לקהילת הלהט"ב ברחוב נחלת בנימין בתל אביב. ישי בלנק מנתח את רעיון הקמת ה"גטו" ההומו-לסבי במרכז תל אביב כתוצר של כפייה ודחייה מצד הרוב ההטרוסקסואלי שאינה מאפשרת ללהט"בים לחיות בנוחות במקומות אחרים ולכן מייצרת אזורים ספציפיים כאזורים בטוחים ומוגנים (בלנק 2003: 92). בלנק מבקר את רעיון ההתכנסות בתוך אזור מגורים יחיד וטוען כי מדובר בדינאמיקה של הרחקה, הדרה ושליטה מרחבית אשר מטרתן לעגן "זהות מסוימת בטריטוריה נתונה" (שם: 84) אך ביקורתו של בלנק מופנית רק כלפי ההסתגרות ברחוב יחיד (נחלת בנימין) ולא כלפי ההסתגרות בעיר יחידה (תל אביב) אשר גם בה, כפי שעולה מהראיונות שקיימו מנור ומשגב, לסובלנות יש גבולות ברורים, הגבולות של מרכז העיר. מאחורי הפוליטיקה הגאה בפריפריה עומד, בין היתר, הרצון לפרוץ את גבולותיו של הגטו והשאיפה להימנע מן ההכרח שברכוז להט"בי בטריטוריה נתונה, הלא היא מרכז תל אביב, ולאפשר לה להתקיים גם במרחבים אחרים.

"מה פתאום פריפריה? הומואים כבר מזמן אינם פריפריה" קובע חגי אלעד בתיאורו את הניגוד שבין התדמית הציבורית של הקהילה לבין המציאות בה פגש עת שימש כמנכ"ל "הבית הפתוח" בשנותיו הסוערות של מצעד הגאווה הירושלמי (אלעד 2008). המאבק על המרחב הציבורי בירושלים מסמל את העובדה כי המאבק של הקהילה הגאה בעשור האחרון הוא במידה רבה מאבק מרחבי, מאבק שנועד לסמן גם אזורים הנמצאים מחוץ למרכז תל אביב כמרחבים מותרים. מאבק זה של הקהילה הגאה בפריפריה נועד לאפשר ללהט"בים להתגורר בכל מקום שיחפצו בכך ולקטוע את ההגירה ה"כפויה" אל גוש דן ואל מרכז תל אביב. מול מאבק זה נשמעת לעיתים תכופות הקריאה ההומופובית "ירושלים\חיפה\באר שבע אינה תל אביב",⁷

⁷ בהפגנות המתנגדים לקיומו של מצעד הגאווה בירושלים מופיעים תדיר שלטים עם הכיתוב "ירושלים אינה סן פרנסיסקו" ו"חולי איידס- מקומכם בבתי חולים ולא בצעדות בחוצות ירושלים", שלטים המתארים אף הם את המיקום הרצוי לקהילה מבחינת המתנגדים למצעד.

קריאה אשר מסמלת את ההנחה כי במדינת ישראל ישנם מרחבים הנחשבים ראויים למיקומה של הקהילה ומרחבים אשר אינם מקבלים אותה בברכה. השאיפה למקם את קהילת הלהט"ב במרחבים מסוימים, אינה מסתכמת בקריאה "ללכת לתל אביב", אלא הינה תקפה, כך אבקש לטעון, גם בפעולות תיחום ושחרור נוספות. אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע ידע את חלקו בפעולות שכאלו ולכן תיאור השתלשלות האירועים סביב בחירת מיקומיו השונים יכולה לספק הצצה למקרה מבחן של הפוליטיקה הלהט"בית בפריפריה אשר גם במסגרתו שורטטו אותם גבולות של מותר ואסור. כדי להדגים זאת אבקש להתחקות אחר גבולות אלו דרך האתרים השונים אשר היו אמורים לשמש כמקום ההתרחשות של אירוע הגאווה.

האתר הראשון אשר אירוע הגאווה של באר שבע אמור היה להתרחש בו הוא פארק ה' בשכונה ה' בבאר שבע. הסיבות לבחירתו של פארק ה' על ידי פעילי סניף באר שבע שארגנו את האירוע הן גודלו של הפארק והעובדה כי הפארק נמצא בתוך שכונת מגורים. קיומו של אירוע גאווה בסמוך לשכונת מגורים נושא עימו את המסר כי הסביבה בעיר מקבלת את קהילת הלהט"ב בעוד שקיום של אירוע גאווה במרחב "סטריילי" נושא עימו את המסר ההפוך. במהלך העבודה על האירוע החלו להתקיים פגישות עבודה בין נציגי סניף באר שבע של האגודה לבין חברת "כיוונים" - החברה הכלכלית של עיריית באר שבע. הקשר עם חברת "כיוונים" נוצר לאחר פניה של הסניף לראש העיר באר שבע, פניה אשר הטיפול בה הועבר למנכ"ל "כיוונים".

בפגישה הראשונה שהתקיימה בין נציגי הסניף למנכ"ל "כיוונים" נקבע כי במידה ותושג הסכמה של אמן בסדר גודל מרכזי להופיע באירוע הגאווה בהתנדבות יתכן וניתן יהיה לקיים את האירוע במתכונת של הופעה גדולה בגן הפעמון, גן גדול יחסית הנמצא על גדת נחל באר שבע בקצה של שכונת מגורים. אמנם ההסכמה לעבור לגן הפעמון הובילה לאובדן מסוים של ניראות כיוון שגן הפעמון אינו נמצא במרכז של שכונת מגורים אך הגורם המרכזי בהחלטה להסכים להעברת מיקומו של האירוע היה תמיכת חברת "כיוונים", שהיא למעשה תמיכה של עיריית באר שבע. תמיכה של עיריית באר שבע באירוע הגאווה נתפסה כהישג פוליטי כשלעצמו כיוון שהיא מאפשרת שיתוף פעולה לטווח רחוק יותר וכמו כן יש לה ערך סימבולי רב מבחינת הקבלה של הזהות הלהט"בית בפריפריה. בסופו של דבר אכן הושגה הסכמתו של אמן "בכיר" להופיע בהתנדבות באירוע אך חברת "כיוונים" הודיע שעלויות המופע עצמו יהיו גדולות מדי בעבורה. אחד מהגורמים שהגדילו את עלויות האירוע הייתה העובדה שגן הפעמון הינו פתוח ולכן יש צורך לגדר אותו על מנת לקיים בו אירוע ציבורי.

מסיבה זו, בין היתר, נבחר מיקום חדש ומגודר עבור אירוע הגאווה. חבה שבין המסגד למוזיאון הנגב לאומנות בעיר ה"עתיקה" של באר שבע. בניתוחו את השם שהוענק לבאר שבע העות'מאנית טוען תומר גרדי כי **"העתיקו אותה אל העתיק"**. גרדי מסביר את תיאור העיר כ"עתיקה" כך (גרדי 2007: 140):

"אצלנו ימצא התייר לא רק את המקום הנמוך בעולם אלא גם את העיר העתיקה החדשה בעולם, זו של העיר באר שבע, העתיקה בבתי בן מאה, הועתקה גם היא מהיסטוריה דיסטופית אל עתיק פסטוראלי, בתיה הראשונים של פתח תקווה, נגיד, עתיקים הרי מראשוני הבתים בבאר שבע, אלא שמגוּחך להגות מין פראזה כזו, העיר העתיקה של פתח תקווה?"

העיר ה"עתיקה" של באר שבע אינה עתיקה כלל ואכן סביר שטענתו של גרדי לפיה הכינוי הוענק לה כדי לעקר את הסיפור הפוליטי הנוכחי שלה ולייצר מעין רומנטיזציה של ההדרה שסבלו ממנה, ועודם סובלים, תושבי הנגב המוסלמים, הינה טענה בעלת ערך. אין מקום שמחדד את הדרת הבדואים מהעיר בצורה בולטת יותר מאשר המסגד, אשר בקורותיו נשזר גם אירוע הגאווה.

העיר באר שבע הוקמה על ידי האימפריה העות'מאנית בשנת 1900 על מנת להגביר את הפיקוח מצד השלטון על תושבי הנגב הבדואים וכדי לחזק את השלטון במציאות של סכסוך גבולות מתמשך אל מול מצרים הבריטית (גל פאר 1991: 30) וזאת על מנת לסמן את כוחה של האימפריה העות'מאנית ואת הטוב שהיא יכולה להעניק לאלו מתושבי הנגב שיהיו נאמנים לה. המסגד המפואר נבנה באמצעות תקציבים רבים שהשקיע השלטון המרכזי העות'מאני וכמו כן באמצעות מס שנגבה מתושבי הנגב הבדואים. בסמוך למסגד נבנה בית המושל של באר שבע, במבנה אשר בו שוכן היום "מוזיאון הנגב לאומנות". לאחר כיבוש העיר במלחמת '48 חדל המסגד לשמש לתפילה ומשנת '52 שימש כחלל תצוגה נוסף ב"מוזיאון הנגב לאומנות" שהציג בעיקר ממצאים ארכיאולוגיים. בשנת '91 נסגר חלל התצוגה אשר בתוך מבנה המסגד והחל לעבור תהליך שיפוץ ארוך. בימים אלו תלוי ועומד בג"ץ שהגיש ארגון "עדאלה" ביחד עם תושבים מהנגב במטרה לפתוח את המסגד לתפילה, בג"ץ שטרם הוכרע. בחוות דעת שהגישה עיריית באר שבע היא טוענת, באמצעות פרופ' משה שרון, ששימש בעבר כיועץ ראש הממשלה לענייני ערבים, כי גורמים אסלאמיים מנצלים את הדת כדי להשתלט על נכסים במדינת ישראל וכי ניסיוןן של תנועות אלו להחזיר את המסגדים ה"נטושים" משנת '48 לשליטה ערבית עלול להוביל להתארגנות לאומית שתפגע באינטרס של מדינת ישראל.

אין זה פלא, אם כן, שסביב המסגד הוקמה גדר- היא נועדה למנוע ממתפללים מלהגיע אל המסגד ולתבוע בעלות על סביבתו. הרחבה שבין מוזיאון הנגב לבין המסגד הינה אחד משני האתרים הציבוריים היחידים בבאר שבע המוקפים בגדר ולכן הוצעה על ידי עיריית באר שבע כמיקום לאירוע הגאווה. למעשה, ההכרזה הרשמית לתמיכתה של העירייה באירוע הגאווה הייתה בישיבה שנקבעה לנציגי הסניף עם מנהלת

"מוזיאון הנגב לאומנות" בהשתתפות נציגת חברת "כיוונים" שהייתה אחראית על האירוע. זה היה הרגע שבו העירייה הצהירה בבירור שהיא תומכת בקיומו של אירוע גאוה בבאר שבע, החלטה שאינה מובנת מאליה. לטענתי, לבחירת המיקום הפיזי של הישיבה להתחלת העבודה על האירוע, חצר המסגד\מוזיאון, הייתה סמליות רבה.

הגדר שמקיפה את חצר המסגד\מוזיאון והוזלת העלויות הנלוות אליה לא הייתה הסיבה העיקרית, לטענתי, לדחיפתה של העירייה לקיום האירוע ברחבת המוזיאון. סיבה אחת, היא העובדה שהעיר ה"עתיקה" היא אזור מועט תושבים, יחסית לאזורים אחרים. האזור שמקיף את המסגד הוא אזור מנהלתי עם תחנת משטרת באר שבע ופיקוד דרום שהתמקמו בסראיה (בית הממשלה העות'מאני), עסקים שונים ומשרדים עירוניים. עיריית באר שבע העדיפה שלא לקיים את האירוע בתוך שכונת מגורים מפאת הביקורת שמהלך שכזה עלול לשאת עימו. גם מסיבה זו התעקשה העירייה, והכוונה כאן היא בעיקר לעומד בראשה, שלא לקיים את האירוע ב"פארק החייל האוסטרלי"- שטח עירוני בתוך שכונה י"א בבאר שבע שהינו המתחם המגודר השני בעיר, למרות שהמנהלת החברתית של הפארק לא זו בלבד שהסכימה לקיים אותו בשטחה אלא אף הייתה מוכנה לסייע במימון אירוע הגאווה.

הסיבה לפניית מארגני האירוע אל "פארק החייל האוסטרלי" הייתה חוסר נכונותם של חלק מהמתנדבים שעבדו על אירוע הגאווה לשתף פעולה עם מהלך שנועד לעשות שימוש בקהילה מודרת אחת על מנת לפגוע בקהילה מודרת אחרת, וחוסר הנוחות שחשו לגבי קיום של אירוע גאוה במסגד שנמצא תחת מחלוקת משפטית. דו"ח ועדה בין משרדית (שהוקמה תחת הוראת בג"ץ) שפורסם בשנת 2003 קבע כי אין לשנות את ייעודו של המסגד ועליו להמשיך לשמש כמוזיאון אך יש לשמור על כבודו של המסגד כמקום קדוש לדת המוסלמית. מנהלת המוזיאון ביקשה, לפיכך, כי לא יתקיימו במסגרת אירוע הגאווה ברחבת המוזיאון\המסגד הופעות דראג- הופעות של גברים המחקים זמרות נשים או להפך. חלק ממתנדבי הסניף אמרו כי זו סיבה נוספת שלא לקיים את האירוע ברחבת המסגד וכי קיום האירוע שם עלול להפוך אותו למעורר מחלוקת בעוד שהאירוע מיועד לקדם סובלנות.

עם זאת, העירייה התעקשה על קיומו של האירוע ברחבת המסגד, מסיבה שלא הובהרה על ידה. בהחלט יתכן כי אחת מהסיבות להתעקשות העירייה לקיומו של האירוע ברחבת המסגד קשורה למאבק העירייה להשאיר את המסגד בידיה שכן יתכן כי התנגדות מוסלמית לקיומו של אירוע גאוה בחצר המסגד הייתה מציירת את הגורמים האסלאמיים כ"חשוכים" ואת העירייה כ"נאורה" ובכך מסייעת למטרות

העירייה מול בג"ץ. בסופו של דבר, לאחר לחצים נוספים, הסכימה העירייה לקיים את האירוע במתחם אחר בעיר- הגינה שמתחת ל"מרכז הצעירים" ברחוב סמילנסקי בעיר ה"עתיקה"- גינה בה מתקיימים אירועי תרבות בעיר אשר נמצאת באזור דליל אוכלוסין יחסית, למרות שגרים בסביבותיו יותר אנשים מאשר באזור המסגד.⁸ בשלב זה החל הלחץ מצד גורמים בעירייה להביא לביטולו של אירוע הגאווה.

ההתנגדות לקיומו של אירוע הגאווה הובלה על ידי רב העיר באר שבע אשר החל לקיים מגעים עם ראש העיר במטרה לבטל את האירוע, מגעים אשר בגינם הועלתה בקשה מצד נציגי העירייה לקיים את האירוע באמפיתיאטרון של מרכז הצעירים- מתחם פתוח אמנם, אך כזה שמוגבה מעל הרחוב ומבודד ממנו. נציגי סניף באר שבע של האגודה הסכימו לבקשה זו אך יומיים לפני קיום האירוע הגיעה בקשה נוספת מצד נציגי העירייה: לאחר מגעים נוספים עם רב העיר, התבקשו להזיז את האירוע למתחם של מועדון "הפורום" שנמצא מחוץ לעיר עצמה בטענה שמתחם "מרכז הצעירים" נמצא קרוב מדי לבית ספר דתי ולכן התלמידים החוזרים לביתם עלולים לראות מראות אסורים. בקשה זו נענתה בסירוב ולבסוף האירוע אכן התקיים באמפיתיאטרון מרכז הצעירים, אך שעתו הוזזה מהשעה 10:00 לשעה 14:00, לאחר שהלימודים בבית הספר הסמוך כבר הסתיימו.

התנגדות הרבות במיקום אירוע הגאווה הראשון של באר שבע והשיקולים השונים להעברתו מדגימות היטב את טענתו של לפבר לפיה המרחב החברתי הוא מוצר חברתי שכן לא בכל מקום בבאר שבע (ומסתבר שגם לא בכל שעה) ניתן לקיים אירוע גאווה. יחסי הכוחות החברתיים כגון אלו שבין יהודים למוסלמים, ישראלים לעות'מאנים, דתיים לחילונים והטרנסקסואלים להומוסקסואלים הם אלו אשר עיצבו את מיקומו הסופי של אירוע הגאווה, אירוע אשר בסופו גם הוא עיצב את החברה בבאר שבע. קיומו של אירוע גאווה ראשון בבאר שבע מסמן אותה כמקום שבו ישנה קהילה גאה אשר הינה חזקה מספיק על מנת להראות את נוכחותה במרחב הציבורי ולצאת מהארון. עובדה זו יכולה בעתיד להוביל לכך שזרם ההגירה התמידי מהסַר למרכז ילך וידלדל וכמו כן היא יכולה לגרום לכך שבאר שבע תיתפס בעתיד כמקום יותר פלורליסטי ופתוח. אירוע הגאווה הראשון בבאר שבע היה סמל לכך שהמרחב הפריפריאלי בישראל הולך ונהפך, מבחינתה של הקהילה הגאה לפחות, למרחב מותר.

⁸המיקום המועדף לאירוע מצד העירייה בשלב זה היה מרכז הספורט באוניברסיטה, מדשאה גדולה ומוקפת גדר. נציגי הסניף סירבו להצעה זו כיוון שלא ביקשו לקיים אירוע הנתפס כאירוע סטודנטיאלי מסוגר, אלא אירוע שמיועד לכלל תושבי באר שבע.

התנגדות ואישוש הסדר הקיים

המושג "מרחב קווירי" מתואר על ידי דפנה הירש כ"מושג המציין בדרך כלל אתר של התנגדות בתוך המרחב ההטרונורמטיבי" (הירש 2005: 292). הירש מכוונת בדבריה לגן העצמאות התל-אביבי, אזור הקרוזינג המוכר ביותר בישראל, אך הגדרתה יכולה לשמש גם לתיאור אירועי גאווה כיוון שהיא לאו דווקא מתייחסת למקום שהפעילות הקווירית מתבצעת בו באופן קבוע. אתר אירוע הגאווה אכן היה במידה מסוימת אתר של התנגדות- קיומו הראה כי אכן לזהות הלהט"בית יש מקום בבאר שבע וההחלטה של נציגי הסניף שלא להסכים לקיום האירוע במתחם המסגד מחד ולא להסכים להעברת האירוע אל מחוץ לעיר מאידך אכן היו פעולות של התנגדות. עם זאת, עצם קביעתה של העירייה את מיקום האירוע מדגימה כי התנגדות זו רק מאששת את הסדר החברתי הקיים. יש מקום לזהות הלהט"בית בבאר שבע אך הוא נקבע על ידי העירייה. מימד נוסף שנקבע על ידי העירייה הוא חלק מאופני ההתנהלות באירוע עצמו. לחברת "כיוונים" ולעיריית באר שבע היה חשוב מאוד להדגיש כי האירוע הוא אירוע צנוע של הסברה וכי לא יהיה לו כל מימד מיני שהוא. נציגי סניף באר שבע אף חתמו על מסמך המציין כי האירוע יישא אופי חינוכי ופרסומו יהיה מוגבל.⁹ אמנם המסמך הנ"ל קשור לסערה התקשורתית וללחץ שהופעל מצד גורמים דתיים בעיר אך הוא מדגים היטב את הטענה המובנת מאליה כי לתקציבים שמגיעים מהעירייה ולחשיבות של ההכרה הסמלית מצידה במאבק הלהט"בי יש השפעה ניכרת על האופן שבו המאבק הלהט"בי מתעצב. מוקד בולט במאבק זה הוא השאיפה של הזרם המרכזי בקהילת הלהט"ב להיתפס כ"נורמאלי", כמי שמלבד נטייתו המינית אין כל הבדל בינו לבין הציבור הרחב. מסיבה זו עיריית באר שבע ביקשה כי אירוע הגאווה יהיה כזה שמצניע את "גילויי החיבה" שמתרחשים על במת האירוע ואילו גם מצד מארגני האירוע הועבר מסר דומה לנואמים ולאומנים שהופיעו באירוע שלא נבע מדרישות העירייה אלא מהתפיסה המקובלת לגבי האופי הרצוי למאבק הלהט"בי והרצון לעצב אותו כמאבק מהוגן.¹⁰

⁹ המסמך, שכותרתו "סיכום הבנות אירוע הגאווה והסובלנות בין חברת כיוונים לבין הלהט"ב [כך במקור- ש.ג.] מכיל את הסעיפים הבאים:

1. האירוע יבטא הסברה לקידום סובלנות, קבלת האחר, ויישא אופי הסברתי חינוכי.
 2. מוסכם על נציגי האגודה לקיים את האירוע במתחם האמפי במרכז הצעירים.
 3. יש להדגיש כי לא תתקיים מעבר למתחם כל פעילות נוספת או צעדה מקדימה.
 4. לא יצא פרסום נוסף מעבר למוסכם, כלומר: פלייר, מודעה באתרי האינטרנט של הקהילה ושמשונית במתחם עצמו.
- ¹⁰ ג'ורג' ל. מוסה מנגיד את המושג "מהוגנות" לפרקטיקות של שחרור מיני ומגדיר אותו כ"מושג המציין הליכות ומוסר מכובדים ונכונים" (מוסה 2008: 19).

מהוגנות הנואמים והאומנים באירוע אינה העדות היחידה לכך שאירוע הגאווה לא היה מופע בלעדי של התנגדות למרחב ההטרונורמטיבי. דוגמא נוספת לכך ניתנה בשיחת הטלפון הגורלית ביותר לגבי האירוע שהתקיימה בין רכז סניף באר שבע של האגודה לבין מנכ"ל "כיוונים". בשיחת טלפון זו ביקש מנכ"ל "כיוונים" להעביר את מיקום האירוע אל מחוץ לעיר ולבסוף, כפי שצינתי לעיל, הושגה פשרה לפיה שעת ההתחלה של האירוע תדחה. בסיום שיחה זו, שהתקיימה יומיים לפני האירוע, לאחר שרכז הסניף הסכים להצעה של מנכ"ל "כיוונים" אמר האחרון את המשפט "כל מה שקיבלת תקבל עכשיו פי ארבע כי הוכחת לי שאתה גבר". משפט זה מגלם בתוכו, לטענתי, את הסתירה המובנית הכרוכה בבקשה של אנשי סניף באר שבע לקבל את ברכתה ותמיכתה של העירייה לאירוע הגאווה. זהו רגע השיא של הפוליטיקה הלהט"בית בבאר שבע כיוון שברגע זה מתבהר כי חברת "כיוונים" לא רק שתתמוך באירועי גאווה נוספים (כל עוד שיהיו מתנדבים בסניף באר שבע שיזמו אותם) אלא שהיא תגדיל משמעותית את התמיכה בהם. עם זאת, התמיכה הזו מגיעה בגלל שהסניף מתנהל בדרך שעונה על הציפיות של עיריית באר שבע- הוא גם נעתר לדרישותיה וגם מתנהל כפי שמצופה ממנו: בצורה גברית. המוקד הבעייתי ביותר הוא בעובדה שהמשפט הנ"ל מבהיר מה הנורמות המגדריות המצופות מאנשי סניף באר שבע ומרפרר להתבטאותו של עזר ויצמן "אני אוהב גבר שמתנהג כמו גבר". עבור אנשי סניף באר שבע המשפט הנ"ל נתפס כמחמאה שכן הוא מסמן את שיתוף הפעולה החיובי בין עיריית באר שבע לסניף אך שיתוף הפעולה הזה, כאשר הוא מותנה בהתנהגות מגדרית הכפופה לערכי החברה, סותר את עצם קיומו של אירוע הגאווה. כמו בסוגיות המרחביות בהן התגלה שיש מרחבים אסורים ומרחבים מותרים לקיום אירוע גאווה כך התברר שיש גם התנהגויות מגדריות רצויות יותר ורצויות פחות, אפילו במסגרת המאבק על זכויותיה של הקהילה הגאה.

לתמיכה של עיריית באר שבע יש גם מחיר נוסף והוא בעובדה שהיא הופכת את הסניף לתלוי בתמיכה זו ולכן היא יוצרת צורך להתאים את אופיו של אירוע הגאווה לדרישות העירייה. נושא זה הפך בולט במיוחד כאשר בישיבה שהתנהלה במועצת העיר התקבלה הצעתו של ראש העיר לפיה העירייה לא תתמוך ב"מצעדים סקטוריאליים". החלטה זו התקבלה במועצת העיר באר שבע כשבועיים לאחר אירוע הגאווה כאשר חבר המועצה יעקב אוהיון העלה הצעה שכותרתה "שמירה על הסטאטוס קוו בעיר" ומשמעותה שמירה על מצב בו לא מתקיימים אירועי גאווה ציבוריים ("מצעדי תועבה" כלשונו של אוהיון) בבאר שבע. במסגרת הישיבה דיבר

גם חבר המועצה זכריה אוהב שלום אשר יחסו לקהילה הגאה נודע כאשר ביקש למנוע את הופעתו של הזמר עברי לידר ביום העצמאות בבאר שבע בגלל שלידר "מתעסק במשכב זכר".¹¹

בדיון לגבי אירוע הגאווה אמר אוהב שלום כי "זה חמור. אדם, חבורה של חולי שפעת, חבורה של חולי רוח, גם עושים צעדה? גם עושים כנס? זה צריך לכנס? זה כנס של רגשי נחיתות. אני מסכים ומבקש לקבל את ההצעה, ולהביא להצבעה שזה לא יקרה פעם שנייה בבאר שבע".¹² בישיבה זו אמר ראש העיר כי לאחר שהחלו הלחצים לבטל את האירוע הוא שקל למשוך את תמיכתה של העירייה בו. בסופו של דבר הצעתו של חבר המועצה אוחיון לא התקבלה ואילו ההצעה שכן התקבלה היא הצעתו של ראש העיר לפיה "עיריית באר שבע תמשיך לפעול בתבונה ובאחריות, על מנת למנוע חיכוכים מיותרים ופגיעה ברגשות של אוכלוסיות שונות בעיר. העירייה באופן עקרוני מתנגדת למצעדים ולתהלוכות על בסיס סקטוריאלי ותמשיך לפעול בהתאם לחוק". החלטת המועצה מדגימה כי לאסטרטגיית שיתוף הפעולה עם עיריית באר שבע יש מחיר כבד הנגבה על חשבון עצמאות הסניף כיוון ששיתוף פעולה זה מכפיף את סניף באר שבע לתכתיבי העירייה. החלטת מועצה זו למעשה קובעת כי העירייה לא תתמוך באירוע גאווה הכולל גם מצעד גאווה "סקטוריאלי" ברחובות העיר, אלא רק באירועים הנעשים לרוחה.

אירוע הגאווה של באר שבע אכן היה מופע בעל סממנים של התנגדות- הוא יצר מרחב שבו ברירת המחדל היא זוגות בני אותו מגדר, דראג ודגלי גאווה אך בעצם ההגדרה של אירוע גאווה טמון כבר אישורו של הסדר הקיים. הפוליטיקה הלהט"בית, מאז ימי המצעדים הראשונים, פועלת באסטרטגיה של ייצור אירועים ייחודיים, כמו מצעדי הגאווה, אשר מבליטים את שונותה של קהילת הלהט"ב מן הסדר החברתי ההטרונורמטיבי. לדרך הפעולה הפוליטית הזו יש יתרונות רבים- היא מאפשרת הפגנת כוח של ציבור גדול הדורש זכויות, היא מאפשרת להצמיד פרצופים ספציפיים, אלו של משתתפי המצעדים, להגדרות של לסביות,

¹¹ פרוטוקול ישיבת מועצת העיר באר שבע מס' 71, 7.4.2008 (אוחזר ב-25.3.11).

http://www.beer-sheva.muni.il/img/12_5_2008_7577783_31_3_17_10409_1_POPULATING_%D7%A4%D7%A8%D7%95%D7%98%D7%95%D7%A7%D7%95%D7%9C%20%D7%99%D7%A9%D7%99%D7%91%D7%AA%20%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%A6%D7%94.pdf

¹² פרוטוקול ישיבת מועצת העיר באר שבע מס' 23, 16.6.2010 (אוחזר ב-25.3.11).

http://www.beer-sheva.muni.il/img/2_9_2010_6332361_47_57_16_POPULATING_10409_1_%D7%A4%D7%A8%D7%95%D7%98%D7%95%D7%A7%D7%95%D7%9C%20%D7%99%D7%A9%D7%99%D7%91%D7%AA%20%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%A6%D7%94%20%D7%9E%D7%9F%20%D7%94%D7%9E%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%9F%20%D7%9E%D7%A1%2023.pdf

הומואים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים והיא מסייעת לאותם אנשים לפעול יחדיו כקהילה משותפת. עם זאת, בד ובד עם יתרונות אלו, אסטרטגיית הפעולה של אירועי גאווה תורמת לשימורו של הסדר החברתי הקיים בכך שהיא מגדירה "יום גאווה" ספציפי אשר מולו נותרים 364 ימים אחרים בהם ההתנהגויות של "יום הגאווה" אינן מותרות באותה המידה.

סיכום

אירועי גאווה מסייעים לחזק את הקטגוריות של הומוסטריות בכך שהם משתלטים על מרחב מסוים ומגדירים אותו כמרחב קווירי, הגדרה שמעצם טבעה לוקחת חלק בכינונם של שאר המרחבים כמרחבים סטרייטים. איב קוסופסקי סד'וויק (Kosofsky Sedgwick) מגדירה את המודל של ההגדרה המינית ההומוסקסואלית כמודל **מיעוטני** המבדיל זהות הומוסקסואלית מזהות הטרנסקסואלית אשר מאפשר בשיח הזכויות הליברלי להיאבק על שוויון. סד'וויק מנגידה מודל זה למודל **אוניברסליסטי** המאפשר נזילות בהגדרת המשיכה המינית ומאפשרת לנוע על רצף של משיכה כלפי המגדרים השונים (Kosofsky Sedgwick 2008: 88). אל מודלים אלו ניתן גם לשייך את ההפרדה בין מודלים "מהותניים" הטוענים כי נטייה מינית שונה היא אינהרנטית בתוך הגוף ההומואי (המודל המיעוטני) לבין הטענה כי נטייה מינית היא "הבנייה חברתית" (המודל האוניברסאלי). אירועי גאווה מעצם טבעם מחזקים את המודל המיעוטני שכן מטרתיהם העיקריות הן המלחמה בהומופוביה וקידום שוויון זכויות לקהילה. דרך הפעולה בהשגת מטרת אלו הן מפגני כוח אשר מעצם טבעם מבדילים את הקהילה מהמבנה החברתי הקיים ובכך, למעשה, בד ובד עם עמידה חלקית במטרות המאבק הלהט"בי גם מאששות את הסדר החברתי ההטרונורמטיבי.

דוגמא בולטת לכך באירוע הגאווה של באר שבע היא ההתייחסות לנטייתו המינית של ראש העיר באר שבע. כבר במערכת הבחירות העירונית האחרונה נתלו ברחבי העיר באר שבע כרזות אשר מזהירות את הציבור מפני בחירת ראש עיר אשר "בחשכת הליל מקיים משכבי זכר". בכלי התקשורת היו דיווחים על ריסוס גרפיטי עם אותו המסר ברחבי העיר. כאשר החלו ההתנגדויות מצד גורמים חרדיים בעיר לקיומו של אירוע הגאווה הועלה עניין נטייתו המינית של ראש העיר שוב בראיון רדיופוני עם חבר המועצה זכריה אוהב שלום אשר יצא כנגד החלטת ראש העיר לתמוך באירוע הגאווה במילים הבאות:¹³

¹³ מתוך ראיון עם חבר מועצת העיר באר שבע זכריה אוהב שלום, רדיו דרום, 25.5.10 (אוחזר ב-25.3.11): <http://www.dromi.co.il/html/page.asp?PageID=13470&CatId=104>

"תמיד היו לי תהיות ושאלות על ראש העיר... האם יש אינטרס לראש העיר שהם יגיעו?... למה ראש העיר לא מונע מהם להגיע?... אני רוצה לשאול את ראש העיר שאלה או שתיים... האם ראש העיר מתכוון להשתתף איתם בפגישה הזו? בצעדה? בכינוס? האם זה אומר משהו על ראש העיר? לכאורה היו שמועות במערכת הבחירות שהוא כמותם. אז שיצהיר שהוא לא כמוהם... אף אחד לא חלם במדינה הזאת שהם יגיעו לפה לבאר שבע הרי הם אנשים חולים. הם צריכים טיפול, מה אנחנו צריכים לטפל בהם? שילכו למי שצריך לטפל בהם... לא צריכים לבוא לבאר שבע להפריע לנו".

הביקורת לה זכה ראש העיר בעקבות תמיכת העירייה באירוע הגאווה פועלת גם היא כדי לחלק את העולם על פי ההגדרה של הומוהטרו בכך שהיא מבקשת לטעון כי לא יתכן שמישהו תומך באירוע גאווה ואינו הומו בעצמו. אוהב שלום מבקש מראש העיר להצהיר על נטייתו המינית ההטרוסקסואלית כדי לוודא שהוא "לא כמוהם" ומבקש ממנו לבחור צד. הקריאה של אוהב שלום מדגימה כי אירועי גאווה הם הזדמנויות לסדר את החברה לפי הקטגוריה של הומוהטרו ולכן אירוע הגאווה גם מאשש את הסדר הקיים שכן הוא מאפשר למצבים כאלו להתרחש. עם זאת, דבריו של חבר מועצת העיר גם מדגימים מדוע אירועי גאווה עודם כה חשובים.

ביבליוגרפיה

- אבני, ליאור. 2009. "הדרום הגאה: בני נוער באשדוד ובאשקלון מתקשים לצאת מהארון", זמן הדרום.
- <http://www.nrg.co.il/online/54/ART1/978/945.html> (אוחזר ב-25.3.11).
- אלעד, חגי. 2008. "בירושלים, מהמסלול של מצעד הגאווה רואים חומות" מתוך ישראל כ"ץ, זאב דגני ותמר גרוס (עורכים) אי-כאן. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בלנק, ישי. 2003. "אין מולדת להומואים: גלובליזציה, פירוק מרחבי והגטו ההומו-לסבי", תיאוריה וביקורת. כרך 23. ע"מ 83-111.
- בלר, דני. 2010. "באר שבע יצאה מהארון", כלבי. גיליון 1685. ע"מ 24-26.
- גל פאר, אילן. 1991. "הקמת באר שבע בתקופה העות'מאנית" בתוך גדעון ביגר ואלי שילר (עורכים) באר שבע ואתריה. ירושלים: אריאל.
- גרדי, תומר. 2007. "פרק", סדק- כתב עת לנכבה שכאן. כרך 1. ע"מ 129-143.
- ד'אמיליו, ג'ון. 2003. "הקהילה הגיית והפוליטיקה הגיית בסן פרנסיסקו ממלחמת העולם השנייה ועד שנות השמונים של המאה העשרים" בתוך יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קנר (עורכים) מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- הירש, דפנה. 2005. "הומוטופיה: גן העצמאות בתל אביב" בתוך רחל קלוש וטלי חתוקה (עורכות) תרבות אדריכלית: מקום, ייצוג, גוף. תל-אביב: רסלינג.
- לפבר, אנרי. 2005. "ייצור המרחב" בתוך רחל קלוש וטלי חתוקה (עורכות) תרבות אדריכלית: מקום, ייצוג, גוף. תל-אביב: רסלינג.
- מוסה, ג'ורג'. 2008. לאומיות ומיניות באירופה המודרנית. ירושלים: מרכז זלמן שזר.
- מנור, איתי. 2007. הקהילה ההומו-לסבית בתל-אביב ובירושלים: הבנייה של אזרחות עירונית כהליך של משא ומתן מרחבי. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב [עבודת מ.א].
- משגב, חן. 2008. המרחב העירוני מנקודת מבטם של הומואים ולסביות בעיר תל אביב-יפו. חיפה: הטכניון [עבודת מ.א].
- פוקו, מישל. 2010. הטרוטופיה: על מרחבים אחרים. תל אביב: רסלינג.
- D'Emilio, John. 1992. Making Trouble: essays on gay history, politics, and the university. New York: Routledge.

- D'Emilio, John. 1993. "Capitalism and Gay Identity" in Henry Abelove, Michele Aina Barale and David Halperin (eds.) The Lesbian and Gay Studies Reader. New York: Routledge.
- Kosofsky Sedgwick, Eve. 2008. Epistemology of the closet. Berkeley: University of California Press.
- Walzer, Lee. 2000. Between Sodom and Eden :a gay journey through today's changing Israel. New York : Columbia University Press.

ראיון עם ברק עטר, רכז סניף באר שבע של אגודת הלהט"ב, נערך ב-10.8.10.

ראיון עם מייק המל, יו"ר אגודת הלהט"ב, נערך ב-26.8.10.

ראיון עם נוגה ראב"ד, מנהלת מוזיאון הנגב לאומנות, נערך ב-24.8.10.